

kellmann, GAL, II, 181-183; *Suppl.*, II, 179-181; Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, *Mektebetü'l-Celâl es-Süyûtî*, Rabat 1397/1977, tür.yer.; Ahmed el-Hâzindâr – M. İbrâhim eş-Şeybânî, *Delîlû mahtûâtâ-ti's-Süyûtî ve emâkinü vücdühâ*, Küveyt 1983, tür.yer.; M. Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfesssârûn*, Kahire 1405/1985, I, 244-245; *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulûmü'l-Kur'ân, mahtûâtâtü't-tefsîr* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1987, VII, 1865-1873; M. Yûsuf eş-Şûrbacî, *el-İmâm es-Süyûtî ve cûhûdühü fî 'ulûmî'l-Kur'ân*, Dimaşk 1421/2001, tür.yer.; Kâsîd Yâsir Hüseyin, "Men-hecû'l-Celâleyn fî tefsîri'l-Kur'ân: el-Kısmü's-şânî", *Âdâbü'r-râfideyn*, VIII, Musul 1977, s. 399-400; Semîr Mahmûd ed-Derûbî, "es-Süyûtî ve rî-sâletüh: 'Fihristü mü'ellefâtü", *el-'Ulûmü'd-dîniyye"*, *MMLAÜr.*, XXIII/56 (1999), s. 189-190; Abdülcelil Candan, "Celâleyn Tefsirine Eleştirel Bir Yaklaşım", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3, Van 2000, s. 345-350.

MEHMET SUAT MERTOĞLU

Arap Dili ve Edebiyatı. Şümunnî, Kâfiyeci ve Seyfeddin İbn Kutluboğa gibi dönemin önde gelen nahivcilerinin öğrencisi olan Süyûtî ilk icâzetini Arap dili öğretimi konusunda almış, birçok esere ulaşma imkânı bulmuş, lugat, nahiv, sarf, belâgat, dil bilimi, nahiv usulü, imlâ gibi dallara ilişkin çok sayıda eser kaleme almıştır. Onun bu alandaki en önemli eseri *el-Müzhir fî 'ulûmî'l-luğa*'dır. Süyûtî, hadis rivayetinde kullanılan bölümlere ve terminolojiyi bu eserinde lugat rivayetine uyarlamış, bu arada hadis metodolojisinin dil bilimiyle uyuşmayan yönlerini terketmiştir. Lugavî rivayetlerin eleştirisiyle ilgili olarak daha önce İbn Cinnî bazı hususlara temas etmiş, Kemâleddin el-Enbârî de bu rivayetlerin tenkidine dair esasları tesbit etmeye çalışmıştır. Ancak bunlardan sonra fıkıh usulü âlimlerinin ele aldığı bazı konular ve dilcilerin temas ettiği dağılık bilgiler dışında Süyûtî'ye kadar bu alanla ayrıntılı biçimde ilgilenen olmamıştır (Hammûde, s. 237-238). Süyûtî hadis rivayetindeki katı kriterlerin dil alanında uygulanmasının gerekli sayılmadığını, çünkü dilde uydurmaya sevkedecek etkenlerin mevzû hadis üretmeye yöneltecek sebepler kadar çok olmadığını belirtir. Lugat malzemesinin kayda geçirilmesi konusunu da ele alarak tashîf ve tahrîfin lugat malzemesinin doğrudan kitaplardan öğrenilmesi dolayısıyla ortaya çıktığına dikkat çeker ve bundan sakınmanın yolunun hadis rivayetinde görüldüğü gibi bilgilerin hoca-dan dinlenerek alınması olduğunu belirtir (a.g.e., s. 247). Bazı araştırmacılar *el-Müzhir*'deki bilgilerin önceki âlimlerin eserlerinden aktarıldığını ileri sürmüşse de Süyûtî bu nakilleri dikkatli ve bilinçli bir şekilde yapmış, özenle planlayıp eserinde en

doğru yere yerleştirmiştir. *el-Müzhir* ayrıca günümüze ulaşmayan pek çok eserin ihtiva ettiği birçok önemli bilginin günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

Süyûtî'nin dili ilgilendiren eserlerinden bazıları Kur'an Arapçası'na dairdir. Bu tür teliflerinde ta'rib konusunu da inceleyen Süyûtî, Kur'an'da Arapça dışında kelimelerin bulunduğunu kabul etmektedir. Ancak ona göre bu kelimeler değişikliğe uğrayarak Arapçalaşmış ve bu dilin bir unsuru haline gelmiştir (a.g.e., s. 192). Süyûtî, *el-Mühezzebe fî mâ vaqa'a fî'l-Kur'ân mine'l-mu'arreb ve el-Mütevekkilî* adlı eserlerinde bu tür kelimelerin sayısını 117'ye kadar çıkarmıştır. Ancak bunlardan bazılarının aslında Arapça olduğu tesbit edilmiş, ayrıca bir kısım eserlerinde Arapça olmadığını söylediği bazı kelimeleri başka yerlerde Arap lehçelerine ait kelimeler arasında saymıştır. Bu onun nakilci metodu yüzünden zaman zaman düştüğü hatalardan biri kabul edilmiştir (a.g.e., s. 375). Süyûtî'nin dile dair eserleri arasında kelimelerin anlam değişikliklerini konu edinen *Risâle fî uşûlî'l-kelimât* da bulunmaktadır. Risâlede bazı kelimelerin ilk mânalarını tesbit etmek suretiyle bunların zaman içinde anlam değişikliğine uğradığına dikkat çekmiştir. Onun bu konudaki değerlendirmeleri, kelimelerin hissî de-lâletlerinin (somut anlamlar) mücerret de-lâletlerinden (soyut anlamlar) önce olduğu görüşünü benimsediğini göstermektedir (a.g.e., s. 205-207, 376). Dilde eş anlamlıların sayısını çoğaltan ve eş anlamlılık sınırlarını genişletenler arasında yer alan (a.g.e., s. 209) Süyûtî *et-Teberri min ma'arreti'l-Ma'arri* adlı risâlesinde kelb (köpek) kelimesinin eş anlamlılarının sayısını oldukça çoğaltır, ancak bunlardan bir kısmının sıfat konumunda bulunduğu görülmür.

Süyûtî'nin nahiv konusundaki çalışmaları bu alanın bütün yönlerini kapsar. Süyûtî nahiv usulü, nahiv ilminin doğuş sebebi, muhtevası, problemleri ve bu ilmin muhtelif metinler üzerine uygulanması gibi konularda eserler kaleme almıştır. Bu eserler yalnız konu bakımından değil şekil bakımından da zengin bir çeşitlilik göstermekte ve kendisi İbn Hişâm'dan sonra Mısır'da yetişmiş en önemli nahiv âlimi olarak kabul edilmektedir (a.g.e., s. 379-380). Süyûtî'nin nahiv alanındaki önemi görüşlerinden ziyade telifleriyle ortaya çıkar. Bu alanda kaleme aldığı çok sayıdaki eser araştırmacıların kaynakları arasında yer almıştır. Teliflerinin en belirgin özelliği

kaybolmuş birçok kitaptan yapılan nakilleri günümüze taşımış olmasıdır (Adnân M. Selmân, s. 677-678). Dil âlimi olduğu kadar fıkıh, fıkıh usulü ve hadis âlimi olan Süyûtî bu ilimlerin yöntemlerini dile uygulamıştır. *el-Müzhir*'de hadis ilminin metodlarını dil bilimine uygularken *Hem'u'l-hevâmi'* ve *el-İktirâh fî 'ilmi uşûlîn-nahv* adlı eserlerinde fıkıh usulünü nahiv usulüne, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fî'n-nahv*'de fıkıh ilminin metodlarını nahiv ilmine uygulamıştır (Şek'a, *Celâlüddin es-Süyûtî*, s. 161). Aslında "el-eşbâh ve'n-nezâ'ir" daha önce fakihlerin eser verdikleri bir alan olup Süyûtî'nin aynı adla fıkıh ilminde de bir eseri bulunmaktadır. *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fî'n-nahv*'ini telif ederken Tâceddin es-Sübkî'nin fıkıh ilmine dair *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*'ini örnek almıştır. Süyûtî'nin fıkıh ilminin metodunu uyguladığı bir başka eseri de *es-Silsile* olup bunda Rük'nü'lislâm el-Cüveynî'nin fıkıh ilmine dair *es-Silsile*'sini (*Silsiletü'l-vâsil*) esas kabul etmiştir (a.g.e., s. 236, 239-240). Onun *el-İktirâh*'ı nahiv usulüne önemli bir katkı niteliğindedir. Kendisinin de belirttiği üzere Süyûtî, bu çalışmasıyla söz konusu ilmi yeniden düzenleyerek daha sistematik ve kapsamlı hale getirmiştir. Bazı araştırmacıların ileri sürdüğü gibi nahiv ilmi usulünü ilk ortaya koyan kimse olduğunu iddia etmemiş (a.g.e., s. 159, 223), sadece bu eserinde sergilediği düzenleme, temellendirme ve bölümlenmenin ilk defa kendisi tarafından uygulandığını belirtmiştir (*el-İktirâh*, s. 2). Zaten Süyûtî, eserinde İbn Cinnî'nin *el-Haşâ'is*'i ile nahiv usulüne dair ilk müstakil telif olan Kemâleddin el-Enbârî'nin *Lüma'u'l-edille*'sinden ve nahivde cedel ilmine dair *el-İğrâb fî cedeli'l-irâb*'ından, yine onun *el-İnsâf fî mesâ'il-lî'l-hilâf*'ından faydalandığını açıkça söylemiştir (a.g.e., s. 3-4). Bu eserinde kaynakları titizlikle seçmiş, aktardığı bilgileri ustalıkla kullanmış ve telifini yeni bir tarzda ortaya koymuştur (Şek'a, *Celâlüddin es-Süyûtî*, s. 224). Süyûtî'nin nahiv usulünde İbn Cinnî ve Kemâleddin el-Enbârî'den farkı onun bu ilmin konusunu ve hedeflerini daha derin şekilde idrak etmiş, daha güzel bir çerçevede düzenlemiş ve öncekilerin ihmal ettiği bazı konuları ilâve etmiş olmasıdır (Hammûde, s. 379). Süyûtî, kendinden önceki bilgileri toplayıp onları daha düzenli biçimde ortaya koymasıyla nahivciler arasında şöret bulmuştur. Genellikle aktardığı bilgileri değerlendirmemesi eserlerinde birbiriyle çelişen bilgi ve görüşlerin yer almasına sebep olmuştur. Bu

nunla birlikte Süyûtî'nin nakillerde titiz davranması nahiv tarihi incelemeleri bakımından önem taşır (Adnân M. Selmân, s. 678-679).

İbn Mâlik et-Tâî, Ebû Hayyân el-Endelüsî ve İbn Hişâm en-Nahvî, Süyûtî'nin en çok etkilendiği ve eserlerinden nakilde bulunduğu nahivcilerdir. Onun *Cem' u'l-cevâmî'* adlı eseri, bazı ilâve ve düzenlemelerle İbn Mâlik'in *et-Teshîl* ve Ebû Hayyân'ın *İrtisâfî' d-qarab* adlı eserlerinin özeti mahiyetindedir (*Hem' u'l-hevâmî'*, I, 2). Süyûtî ayrıca bunların eserlerine şerh ve hâşiyeler yazmıştır. *el-Behcetü'l-merdıyye fî şerhi'l-Elfiyye*, *el-Vefiyye fî'htisârî'l-Elfiyye*, *es-Seyfû's-şakîl 'alâ şerhi'bnî 'Aqîl*, *Şerhu şevâhidi'l-Muğnî*, *el-Fethu'l-karîb hâşîye 'alâ Muğnî'l-ebîb* bunun örnekleri arasında yer alır (Adnân M. Selmân, s. 679). Süyûtî'nin eserleri, aynı zamanda Endülüs nahiv çalışmaları hakkında önemli başvuru kaynağı niteliğindedir. Zira onun teliflerinde Batalyevsî, İbnü't-Tarâve, İbn Harûf en-Nahvî, Şelevbîn el-Kebîr, İbn Usfûr el-İşbîlî, İbn Mâlik et-Tâî ve Ebû Hayyân el-Endelüsî gibi nahivcilerin görüşlerine geniş ölçüde yer verilmiştir (*a.g.e.*, s. 679-680). Süyûtî'nin kendine has nahiv metodu genel prensiplerde Basra ekolüne meyleden müteahhirin nahiv âlimlerinin seçme ve tercih yöntemiyle örtüşmekte, semâ, kıyas ve ihticâc gibi konularda onlarla aynı tutumu sergilemektedir. Ferî meselelerde ise delilini kuvvetli bulduğu görüşü benimsemekte ve bazan Basra, bazan da Kûfe ekolünü tercih etmektedir. Bu metodunu *Hem' u'l-hevâmî'* adlı eserinde görmek mümkündür (*a.g.e.*, s. 680).

Belâgat ilminin gerek nazarî kısmına gerekse uygulamasına yönelik çok sayıda eser veren Süyûtî'nin bu alandaki teliflerini üçe ayırmak mümkündür. Birincisi *Ukûdû'l-cümân* ve şerhi gibi doğrudan belâgat nazariyesine yönelik eserleridir. İkincisi *Mu'terekü'l-akrân fî i'câzi'l-Kur'ân*, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, *Hem' u'l-hevâmî'*, *el-Müzhir*, *et-Taḥbîr fî 'ulûmi't-tefsîr*, *el-Ḥaşâ'îşü'l-kubrâ*, *en-Nükâye* gibi i'câzü'l-Kur'ân, ulûmü'l-Kur'ân, nahiv, dil bilimi, tefsir, siyer gibi ilimlere dair olup bazı belâgat konularını da içermektedir. Üçüncü tür eserler ise belâgatın uygulamasına yöneliktir. Bunlardan bazıları *Naẓmü'l-bedî'* gibi belâgat ilimlerinden birine, *Cene'l-cinâs* gibi belâgat ilimlerinin bir konusuna, *Fethu'l-celîl li'l-'abdi'z-zelîl* gibi bazı âyetlerin belâgat yönünden incelenmesine ve *Ḳatfû'l-ezhâr* gibi tef-

sire tahsis edilmiş çalışmalardır (Necâh bint Ahmed ez-Zahhâr, XVIII/28 [1424], s. 873-885). Süyûtî'nin belâgatta uyguladığı metot, kendi ifadesiyle Arap beliğlerinin zevkiselime dayalı metotlarına paralellik arz edip Arap asıllı olmayanların kelâm, felsefe ve mantık esaslarına dayalı metodu değildir (*Hüsnu'l-muḥâdara*, I, 338). Bu sebeple onun belâgat meselelerini mantık konularından soyutlayarak ele almaya çalıştığı görülür. Meselâ *'Ukûdû'l-cümân fi'l-me'ânî ve'l-beyân'* Hatîb el-Kazvî'nin *Telhîşü'l-Miftâḥ*'ının manzum şeklidir. *Telhîşü'l-Miftâḥ* aslında felsefe-mantık ekolüne mensup bir eser olmakla birlikte Süyûtî mantıkî tanım ve tasnifleri dışında bırakarak kendi eserini oluşturmuştur. Süyûtî, belâgat konularını önceki kaynaklardan naklediyorsa da özellikle bedî' ilminde kendi görüş ve tesbitlerini ortaya koymuştur. Belâgat alanında en ünlü eseri olan *Cene'l-cinâs*'ta cinası on üç türe ayırmış, bunlara birçok şiir ve nesir parçasından örnekler vermiştir. *Fethu'l-celîl li'l-'abdi'z-zelîl* adlı risâlesinde Bakara sûresinin 257. âyetinde tesbit ettiği 120 belâgat özelliğini göstermiştir (Necâh bint Ahmed ez-Zahhâr, XVIII/28 [1424], s. 890-891, 933-943).

Süyûtî'nin edebî yönü teliflerinin mukaddimelerinde, bazı ülkelerin sultanlarına yazdığı mektuplarında ve en önemlisi otuz civarındaki makâmesinde kendini gösterir. Bedüzzaman el-Hemedânî ve Harîrî'ninkiler kadar şöret bulmasa da onun makâmeleri edebî, tarihî ve kültürel bakımdan önemlidir. Süyûtî'nin Asyûtiyye, Cizîyye, Mısıriyye ve Mekkiyye adlarını taşıyan ilk dört makâmesi büyük ölçüde Bedüzzaman el-Hemedânî'nin ve Harîrî'nin makâmelerine benzemektedir. Bunlarda hikâyeyi anlatan bir râvi, olayları yaşayan bir kahraman bulunmakta, kahramanın başından geçen olaylar hikâye tarzında ve sanatlı nesir üslûbuyla anlatılmaktadır. Ancak Bedüzzaman ve Harîrî'ninkilerden farklı olarak birer makale niteliği taşıyan diğer makâmelerinde râvi veya kahramana rastlanmadığı gibi öncekilerde görülen heyecanlandırma unsurları da söz konusu değildir; bunlar daha ziyade makaleler, hutbeler, vaazlar şeklindedir. Süyûtî'nin makâmelerinin üslûbu ağırdır ve anlaşılması güçtür. Bu metinlerde önceki müelliflerde çokça görülen seci, cinas ve tîbâk gibi edebî sanatlar bolca yer almıştır (Ahmed Emîn Mustafa, s. 202-203, 303-305). Süyûtî makâmelerinde ilmini, dile hâkimiyetini, dinî ilimlerde önder olduğunu göstererek bu-

nunla övünmek, toplumda baş gösteren bozulmaları ıslah etmek ve hasımlarına hücum etmek gibi hedefleri gözetir (*a.g.e.*, s. 275-276). Bunların arasında Nil'in suyunun azalmasına bağlı olarak ortaya çıkan kuraklık neticesinde fiyatların yükselmesi, Mısır'da yayılan veba hastalığı, süffelerin toplumdaki konumları, üstü kapalı da olsa dönemindeki idarecilere yönelik eleştiriler, toplumda baş gösteren bazı cinsel sapkınlıklara karşı evliliğe teşvik edici hikâyeler, zekât gibi dinî konularda vaaz ve nasihatler sayılabilir. Ayrıca Mısır bahçelerinin, nehirlerinin ve diğer tabiat güzelliklerinin tasviri gibi edebî ifadeler, fıkıh ve dil bilimine dair meseleler, çeşitli hastalıklar için faydalı olduğuna inanılan şifalı bitkiler ve ilâçlar hakkındaki bilgiler makâmelerin diğer konuları arasında zikredilebilir (*a.g.e.*, s. 218-250).

BİBLİYOGRAFYA :

Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), I, 5-8; a.mlf., *Hem' u'l-hevâmî' fî şerhi Cem'i'l-cevâmî'* (nşr. Abdülâl Sâlim Mekrem), Beyrut 1413/1992, I, 2; a.mlf., *Hüsnu'l-muḥâdara*, I, 338; a.mlf., *el-İtkân fî 'ilmi usûli'n-naḥv* (nşr. Ahmed Subhi Furat), İstanbul 1395/1975, s. 2-4; a.mlf., *el-İtkân* (Bugâ), I, 427-430; a.mlf., *Makâmâtü's-Süyûtî el-edebiyye et-tıbbiyye* (nşr. M. İbrâhim Selîm), Kahire 1989, s. 4-9; a.mlf., *el-Müzhir* (nşr. M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr.), Kahire, ts. (Dâru ihyâi'l-kütübü'l-Arabiyye), I, 1; Adnân M. Selmân, *es-Süyûtî en-naḥvî*, Bağdad 1396/1976; s. 677-680; Abdur er-Râcîhî, "es-Süyûtî ve'd-dersü'l-luğavî", *Celâlüddîn es-Süyûtî: Buhûşün ülkiyet fi'n-nedve*, Kahire 1978, s. 377-388; Mustafa eş-Şek'a, "es-Süyûtî kâtiben ediben", *a.e.*, s. 390-433; a.mlf., *Celâlüddîn es-Süyûtî mestretühü'l-ilmiyye ve me-bâhişühü'l-luğaviyye*, Kahire 1401/1981, s. 159-161, 208, 223-224, 236, 239-240; Abdülâl Sâlim Mekrem, *Celâlüddîn es-Süyûtî ve eserühü fi'd-dirâsâti'l-luğaviyye*, Beyrut 1409/1989, s. 317, 322-323, 335; Tâhir Süleyman Hammûde, *Celâlüddîn es-Süyûtî: Aşruhü ve ḥayâtühü ve âşarühü ve cühûdühü fi'd-dersü'l-luğavî*, Beyrut 1410/1989, s. 176, 192, 205-207, 209, 237-238, 247, 374-376, 379-380; Ahmed Emîn Mustafa, *Fennü'l-makâme beyne'l-Bedî' ve'l-Harîrî ve's-Süyûtî*, [baskı yeri yok] 1411/1991, s. 202-203, 218-250, 275-276, 303-305; İsmâ İd Fehmî Ebû Garbiyye, *Uşûlû'n-naḥv 'inde's-Süyûtî beyne'n-nazariyye ve't-tatbîk*, Kahire 2006, s. 547-549; Necâh bint Ahmed ez-Zahhâr, "Mü'elleftü's-Süyûtî fî 'ilmi'l-belâğa", *Mecelletü Câmî'ati Ümmi'l-kurâ*, XVIII/28, Mekke 1424, s. 873-880, 890-891, 933-943.

SEDAT ŞENSOY

Kelâm. Süyûtî akaid ve kelâm alanında da çeşitli kitap ve risâleler telif etmiş; kelâm ilminin eleştirisi başta olmak üzere ulûhiyyet, nübüvvet, kıyamet alâmetleri, âhiret, fetret ehli, kebeveyn-i resûl gibi konulara ilişkin eserlerinde bazı farklı görüşler benimsemiştir. Eserlerinin incelenme-